

AURELIUS AUGUSTINUS, *Schriften gegen die Semipelagianer*. lateinisch-deutsch. Ingeleid, vertaald en toegelicht door p. Dr. S. KOPP, O. E. S. A. en p. Dr. A. ZUMKELLER, O. E. S. A., Würzburg, Augustinus-Verlag, 1955. 516 blz., gek. fl. 37,25.

Toen we een jaar geleden in dit tijdschrift (4, 1954, blz. 543 vv.) de eerste deeltjes bespraken van de serie: « Sankt Augustinus. Der Seelsorger. Deutsche Gesamtausgabe seiner moraltheologischen Schriften. Würzburg 1949 vv. », konden we daarbij tevens een andere, daarmee parallel lopende serie aankondigen: « Sankt Augustinus. Der Lehrer der Gnade ». Van deze serie is intussen het boven genoemde werk als eerste deel verschenen. Zoals de titel reeds aangeeft, bevat het de 4 werkjes, die Augustinus in de laatste jaren van zijn leven tegen het toen opkomende semipelagianisme geschreven heeft, n. l. De gratia et libero arbitrio, De correptione et gratia, De praedestinatione sanctorum, en De dono perseverantiae. Tevens bevat het de duitse vertaling van de brieven 214 en 215 van Augustinus, die eng met het ontstaan van deze geschriften samenhangen en voor een juist begrip ervan dus niet zonder belang zijn. Van de beide eerstgenoemde werkjes zijn de inleiding, de vertaling en de toelichting verzorgd door Kopp, van de beide laatstgenoemde door Zumkeller. Kopp heeft ook het inleidende overzicht van de strijd van Augustinus tegen het Pelagianisme, waarmee dit eerste deel uit de serie van de werken van Augustinus over de genade terecht opent, voor zijn rekening genomen. Het geheel is als een « Festgabe » der duitse Augustijnenprovincie bedoeld bij gelegenheid van de 1600^e geboortedag van de H. Augustinus verleden jaar in november. Een « Geleitwort » van de Provinciaal dezer Provincie, p. Dr. H. M. Biedermann, gaat dan ook aan alles vooraf.

Het is moeilijk de genadegeschriften van Augustinus, die in de loop der eeuwen al zo vaak tot misverstand en dwaling geleid hebben, goed te vertalen. Het is misschien nog moeilijker een dergelijke vertaling op verantwoorde wijze te bespreken. Te gemakkelijk immers kan de vertaler daardoor in een verkeerd daglicht komen te staan, wat hij als dank voor zijn moeizame werk zeker niet verdient. Van de andere kant vragen het belang van het onderwerp en het gevaar voor misverstand dat de recensent zich bij de uitoefening van zijn taak niet door valse schroom laat weerhouden. Omdat wij meenden bij de bespreking van deze belangrijke uitgave naast enige feitelijke kritiek vooral ook ernstige principiële kritiek te moeten uitoefenen, hebben wij eveneens gemeend hierop met nadruk te moeten wijzen.

Opzet en uitvoering zijn in grote lijnen gelijk aan die van de serie « Sankt Augustinus. Der Seelsorger », zoals we die in onze vroegere recensie hebben aangegeven. Een belangrijk verschil is echter dat dit eerste deel uit de serie der werken over de genade in tegenstelling tot de vroeger besproken deeltjes van de moraal-

theologische serie behalve de duitse vertaling ook de oorspronkelijke latijnse tekst bevat. Hierdoor heeft de vakman een afzonderlijke uitgave van de anti-semipelagiaanse werken van Augustinus ter beschikking gekregen. En voor de geïnteresseerde niet-vakman is het aldus mogelijk geworden zijn begrip van het in de vertaling gelezene te verdiepen door nu en dan terug te grijpen naar de oorspronkelijke latijnse tekst. Juist bij de geschriften van Augustinus over de genade is dit wel bijzonder nuttig, zo al niet noodzakelijk. Een onvermijdelijk doch ernstig nadeel van deze ons inziens overigens terecht door de uitgevers ingeslagen weg is echter, dat de uitgave er veel kostbaarder door is geworden en daardoor voor velen weer minder bereikbaar.

In tegenstelling tot de eerder verschenen deeltjes van de andere serie wordt hier behalve de nummer-indeling ook de hoofdstukken-indeling gegeven, terwijl in de latijnse tekst bovendien de nummers der kolommen van de corresponderende tekst in de uitgave van Migne zijn aangegeven.

Dit deel bevat geen eigenlijk gezegde bibliographie. Wel wordt regelmatig naar literatuur verwezen. Dat daarbij echter nergens de naam van de Plinval met zijn vele baanbrekende werk over Pelagius voorkomt, wekt bevreemding. Ook overigens bevatten de inleidingen nog al enkele schoonheidstekorten. Ze zijn in geen enkel werk helemaal te vermijden, doch hier soms wel wat storend aanwezig. Mogelijk het resultaat van een te haastig werken (De uitgave had als « Festgabe » eigenlijk al in 1954 moeten verschijnen) ? Om er enkele te noemen: op blz. 21 b. v. wordt Ep. 195 (bij Augustinus; Ep. 141 bij Hiëronymus) van Hiëronymus aan Augustinus geciteerd zonder dat dit nummer ervan aangegeven wordt. Vreemder is het op blz. 24, waar in aant. 2 voor het bedoelde citaat niet eenvoudigweg naar *Retractationes* II, 62 (CSEL 89) verwezen wordt, waaraan het ontleend is, maar over Merlin heen naar de *Noris*. Wanneer men zich nu de moeite getroost de vertaler op deze merkwaardige omweg te volgen, dan blijkt bovendien tot overmate van ramp, dat Merlin daar niet Augustinus citeert, ook niet bij de *Noris*, maar de *Noris* zelf met een eigen tekst. Op blz. 31-38 werd de brief van Augustinus aan Sixtus behandeld (Ep. 194). Waar de lezer deze brief chronologisch in het leven van Augustinus en in de genadestrijd moet plaatsen, verneemt hij echter niet hier doch eerst op blz. 44. In de uiteenzetting over het begin van het semipelagianisme (blz. 38-40) ontbreken eveneens chronologische aanduidingen, wat ook geldt voor die van de brieven 214 en 215 (blz. 40-49). Eerst weer in een verder gedeelte komt de lezer er meer van te weten, nl. op blz. 51. Uzala, het tegenwoordige El Alia, ligt niet ongeveer 116 Km. van Carthago af (blz. 38), doch slechts 43; enz. Maar dit alles zijn tenslotte slechts foutjes van minder belang. Het zou schoolmeesteren zijn er te lang bij stil te staan.

De vertaling zelf is goed; ze is nauwgezet zonder daarom slaafs te zijn. Ze roept echter wel een probleem op van de allergrootste

betekenis, dat echter minder nog op de vertaling zelf betrekking heeft dan wel op de onvermijdelijke toelichtingen erop. Het scheppen van dit probleem is ons inziens eigen aan iedere poging tot het vertalen der genadewerken van Augustinus, onverschillig wie ze ondernomen heeft of in de toekomst nog zal ondernemen. Het is de moeilijkheid dat men, wanneer men Augustinus' woorden *natura* en *gratia* (en hetzelfde geldt van andere woorden als *peccatum*, enz.) geheel correct met natuur en genade vertaalt, men ze toch eigenlijk ook weer verkeerd weergeeft. De tegenwoordige katholiek denkt in de begripscategorieën van natuur en bovennatuur(lijk), en de termen natuur en genade krijgen voor hem van daar uit hun zin en betekenis. Deze wijze van denken is Augustinus vreemd. Hij denkt in de historische orde, niet in de speculatieve. Hij sluit daarbij rechtstreeks aan aan de gedachtengang en het spraakgebruik van de Openbaring zelf en van de gehele oude Kerk. Zijn begrippen natuur en genade ontvingen van daar uit hun inhoud. Ze zijn daarom onvermijdelijk *niet* adaequaat identiek met de begrippen van natuur en genade, zoals onze tijd die kent en gebruikt. Wil een vertaling overigens terecht de termen natuur en genade handhaven, dan zal op het verschil aan inhoud en perspectief hiervan met de bij ons gangbare begrippen in inleiding en toelichtingen met alle duidelijkheid en bij herhaling gewezen moeten worden, wil de vertaler het zijn lezers en tenslotte ook zichzelf in zijn toelichtingen niet nodeloos moeilijk maken om desondanks toch vaker valse indrukken niet te vermijden.

Wij hebben de indruk dat de vertalers zich in hun inleidingen en toelichtingen hiervan te weinig bewust zijn geweest of er althans in feite te weinig rekening mee hebben gehouden. Wel schrijft Kopp op blz. 55: « Es ist für das Verständnis dieser Schriften aber wichtig, ja entscheidend, dass man sie aus der konkreten geschichtlichen Fragestellung, aus der heraus sie geschrieben wurden, liest und versteht ». Voor de meer onmiddellijke probleemstellingen in deze 4 geschriften, waarvoor Kopp zijn zo juist geciteerde waarschuwing bedoelde, zijn deze beginselen ongetwijfeld bevredigend toegepast. Ze gelden echter ook voor de op de achtergrond liggende vragen van de verhouding van natuur en genade bij Augustinus, en ten opzichte van al de problemen en werkelijkheden (zonde, enz.), die daarmee samenhangen. En ten opzichte hiervan zijn die beginselen ons inziens onvoldoende tot doorwerking en zeker niet genoeg tot uitwerking gekomen. Inleiding en toelichtingen behandelen de tekst teveel vanuit en in ons tegenwoordige denkschema, zonder daarbij voldoende op het verschil hiervan met dat van Augustinus te wijzen. Onwillekeurig wreekt zich hier misschien dat de inleiding wel voldoende historisch maar te weinig *dogma-historisch* is.

Hoe moeilijk deze problemen ook aan te pakken zijn, een serie die zich tot doel stelt de genadegeschriften van Augustinus alle voor de tegenwoordige mens toegankelijk te maken, kan en mag er niet aan voorbijgaan. Het ligt aan de eigen aard dezer 4 werkes, die

zich immers niet tegen het eigenlijke Pelagianisme richten maar tegen een binnen de Kerk aanwezige semipelagiaanse tendens, alsook aan het voorzichtige wikken en wegen van de vertalers, dat de moeilijkheden niet groter zijn geworden. Bij een soortgelijke vertaling der eigenlijk gezegde antipelagiaanse geschriften van Augustinus zal dit echter wel haast onvermijdelijk het geval zijn (b. v. *De natura et gratia* !). Mogelijk ook dat het daarom in de bedoeling van uitgevers en vertalers gelegen heeft om datgene, wat wij aldus duidelijkheidshalve in dit eerste deel van de serie van Augustinus als Leraar der genade verwacht hadden, eerst daar de nodige aandacht te doen krijgen. Door deze recensie daar eventueel toe te hebben bijgedragen zou er de beste beloning van zijn.

Intussen moge niemand zich door deze principiële bezwaren tegen de toelichting laten weerhouden om dit deel met zijn 4 werkjes tegen het semipelagianisme uit de laatste levensjaren van Augustinus en de zorgvuldige vertaling ervan aan te schaffen. Zij hebben ook nu nog hun betekenis en de lectuur ervan is vaak gemakkelijker en bevredigender dan die van de grotere en meer polemische werken tegen Pelagius zelf of tegen Julianus van Eclanum.

P. E. HENDRIKX, O. E. S. A.

Tarsicius J. VAN BAVEL, O. E. S. A., *Recherches sur la Christologie de saint Augustin. L'humain et le divin dans le Christ d'après saint Augustin*. (Paradosis, X). Fribourg S., Editions Universitaires, 1954. In-8°, XIII-189 p.

The learned author has paid me the compliment of sending me a copy of his book, with a request that I should write a short review of it. This is to give me credit for a better knowledge of theology than I could claim to possess, and I find myself overwhelmed both by the excellence of the author's work and by my own incompetence to discuss it. The best I can do is to summarise its contents and indicate (as far as possible) its conclusions, adding a few reflexions of my own, but always in the hope that I write nothing inconsistent with the catholic faith, and with all the apology that is due if my observations are either unsound or unoriginal.

A great merit of this work is that it in every case pays attention to the development of St Augustine's thought. Hence the author begins with a short chapter on the father's early works, in which he notes certain neoplatonic and stoic conceptions which could have been a more serious embarrassment than in fact they turned out to be: though traces of them (I think) appear even in the later works. Chapter II (on the union of the human and the divine in Christ) having set out in chronological order the texts which affirm the unity of Christ's Person, discusses several questions which arise out of this, including the important suggestion that the union between the two natures was effected by the intermediation of the soul. The